

ההתנגדות היהודית בבלגיה

יעקב גוטפרוינד

לעת התקפתו של הצבא ההיטלריסטי על בלגיה ב־10 במאי 1940, מנה היישוב היהודי בארץ זו 90 אלף נפש בערך, מהם 55 אלף באנטוורפן, 30 אלף בבריסל, כאלפיים בכל אחת מהערים שרלואַה ולייז' והיתר בערים הקטנות ובעיירות. רובו של היישוב הזה היה מורכב ממהגרים, בדרך כלל יהודים ממזרח־אירופה, שהודות ליזמתם ומרצם הצליחו לכבוש להם עד מהרה מקום נכבד במסחר ובתעשייה הזעירה, שבה אף נוצרה שכבת פועלים יהודית. מביתם הישן הביאו לא רק את מקצועותיהם ועיסוקיהם, כי אם גם עניין רב בבעיות חברתיות ותרבותיות. אולם הגורם העיקרי בחיים היהודיים הציבוריים בארץ ההגירה החדשה, היה העובד היהודי.

ככל שקטן היה היישוב, הוכיח דינמיות של פעלתנות בכל שטח ושטח, בין במוסדות עזרה וסעד, מועדוני תרבות, חוגים דרמטיים, מקהלות, מועדוני נוער וספורט, בתי־ספר יהודיים, אוניברסיטה עממית, עתונות יהודית, איגודים מקצועיים וכדומה. כל זה ניתן היה לפיתוח הודות לשכבת האינטליגנציה היהודית, שבבואה לבלגיה לשם לימודים, לא התרחקה מהמונים, כי עם נעמדה לשירותם. מבחינה זו היו למשען רב הסופרים היהודים שחיו בבלגיה ביניהם ד"ר ציפר, ב. זילברשטיין (שניהם ניספו במחנות הגרמניים) וכו'. כמו כן נודעה חשיבות רבה לביקוריהם בבלגיה של סופרים ואמנים יהודים, עסקנים ובעזרתם ובסיוע הכוחות שמבפנים ניתן היה ליישוב בבלגיה להמשיך בקיומו היהודי.

10 במאי 1940

כבר בימים הראשונים של המלחמה הוצפו כל הדרכים המובילות לצרפת פליטים, אולם במיוחד הקיפה הבהלה את היישוב היהודי. תוך ימים ספורים נעשתה בלגיה „יודנרייך“. אמהות שעולליהם על זרועותיהם, חולים וזקנים, הכל יצאו לדרך, מי ברכב ומי ברגל — אל הגבול הצרפתי. רוב הפליטים הגיעו לדרום־צרפת, את יתרם השיגה יד הצבא הגרמני המתקדם. תוך כדי כך נפלו קרבנות לא מעטים מההפצצות הגרמניות. בדרכים זכו הפליטים היהודים, ככל יתר הפליטים מבלגיה, להכנסת אורחים נלבבת מצד האוכלוסייה הצרפתית. במיוחד הוכיח את עצמו הצלב האדום בהגשת עזרה־רפואית וסיוע במזונות. היהודים שהגיעו לדרום־צרפת פוזרו על ידי האדמיניסטרציה הצרפתית בעיירות ובערים השונות בסביבת הפריניאיים, לא הרחק מהגבול הספרדי וכאן התמקמו הפליטים בצפייה לקץ המלחמה.

יחסה של האדמיניסטרציה הצרפתית היה בדרך כלל טוב אליהם. היא אפילו הקציבה תמיכה כספית מסוימת לכל פליט. כמו כן היה אנושי יחסה של האוכלוסיה המקומית. מסע הבוק של הדיביזיות המשוריינות הגרמניות הביא תוך 5 ימים לכניעתה של הולנד ואחרי 17 יום, ב־27 במאי, חתם ליאופולד המלך על כניעתה של בלגיה הנויטראלית. שלושה שבועות לאחר מכן חתם גם הגנרל ווייגאן על כניעתה של צרפת. כבר הזכרנו לעיל את יחסם האוהד לפליטים היהודים של השלטונות והאוכלוסיה בדרום־צרפת. על מנת שלא ליפול עליה למעמסה, השכירו עצמם חלק מהפליטים לעבודה במשקי האיכרים ואחדים מהם ניסו אפילו להקים משקים משלהם על חלקות אדמה שהוקצבו להם, בהאמינם כי בהיותם „פרודוקטיביים“, יינתן להם לעבור איכשהו את סערת המלחמה. אולם חיש מהר נגזו החלום. בראשית אוגוסט 1940 פקדו השלטונות הצרפתיים על כל הפליטים היהודים להתרכז במחנות של קליירמון, אגדה וכו'. ואף־על־פי־כן, גם במחנות, לא היו התנאים קשים מנשוא, לולא החרדה ליום המחרת והסכנה שרחפה על ראשיהם של הפליטים היהודים בדעתם, כי מכאן, קל יהיה לשלטונות וישי להסגירם לגרמנים, כשהללו ילחצו על כך. בינתיים הגיעו ידיעות מבלגיה כי החיים חוזרים שם למסלולם התקין, כי העסקים ובתי־המלאכה פועלים והגרמנים מניחים להם ליהודים בינתיים ואינם יורדים לחייהם. שני גורמים אלה הגיעו את הפליטים היהודים להתחיל בחזירתם לבתיהם הקודמים. עם זאת, שוב לא הגיע היישוב היהודי בבלגיה אלא למחצית גדולו לפני המלחמה. היינו 45 אלף בערך, משמע שחלק מהפליטים הצליח להסתדר איכשהו בדרום־צרפת. אגב, לא מעטים מהם הוגלו אחרי כן יחד עם יהודי צרפת. החלק האמיד הצליח להגיע לארצות שמעבר לים ולשווייץ וחלק קטן ביותר הצליח להימלט עם הצבא האנגלי הנסוג.

היישוב מתארגן

עם שובם של חלק מהפליטים, שביניהם נמצאו גם עסקני ציבור לא מעטים, התחילו החיים להתארגן מחדש. מפלגות ואירגונים יהודיים שוב התחילו לקבץ את כוחותיהם, כמובן בתנאים של אי־גלגליות. קמה מחדש „מועצת הקהילה היהודית“ ובראשה ה. רודגל (הוגלה אחר כך ונרצח על ידי הנאצים כמתמרד נגד היודנראט). נציגותו החוקית היחידה של היישוב ומוסד הסעד שלה „עזרה“ התחיל בפעולתו הסדירה. מועצת הקהילה, בדומה להסתדרויות יהודיות אחרות, השפעתה היתה מועטה ועד מהרה היתה חייבת לפנות את מקומה ל„יודנראט“ שמונה על ידי הגיסטאפו, ושבראשו הועמד הרב אולמן ואת התפקידים הראשיים מילאו בו אנשים, שחיי ציבור יהודיים היו זרים להם לחלוטין, ובפרט חייהם של שכבות המהגרים העממיות שהיוו רוב מניין ורוב בניין. מן השכבות הללו התגייסו לאחר מכן לוחמי המחתרת האנטי־נאצית והפארטיזנים, שהגנו על כבודו של כל היישוב.

למעשה נשארו פעילות ברחוב היהודי רק שתי הסתדרויות: „סולידאריטה“, הסתדרות פרוגרסיבית שמאלית ו„עזרה־הודית“ של פועלי־ציון שמאל. מתוך שורות „הסולידאריטה“ באו רוב הכוחות שהשתתפו במאבק המזוין, מאבק שבו נפלו ממיטב הקאדרים והנהגה. גופות בחוריהם טמונים בעשרים־וכמה הקברים בשדה־המטווחים בבריטל, מקום שבו הוצאו לפועל פסקי־דין־המוות על לוחמי המחתרת הבלגיים. מטעמים מובנים מאליהם, היתה

ההתנגדות היהודית בבלגיה

חזית ההתנגדות במערב אירופה מצומצמת בהרבה מאשר זו שבמזרח-אירופה. גם חזית ההתקפה הגרמנית נראתה כאן אחרת.

תכסיסי שלטונות-הכיבוש הגרמניים ביחס ליהודים

בתקופתה הראשונה היתה מדיניותם של שלטונות הגרמניים „נוחה“ הרבה יותר לגבי היהודים, בהשוואה לזו שבמזרח-אירופה. כאן היו חייבים להתחשב גם במנטליות של

ARMÉE BELGE DES PARTISANS
Etat-Major

Bruxelles, 11 février 1945.

CERTIFICAT.

Je soussigné, Raoul Baligand, Commandant National de l'Armée Belge des Partisans, certifie que le nommé GUTPREUND Isak, carte de membre n° 2.246, a organisé à la fin de l'année 1941 le premier groupe de Partisans Juifs à Bruxelles. Il travaillait à ce moment sous le nom de guerre de ALSEN. Il fut nommé après Commandant de la première compagnie juive au Corps Mobile de Bruxelles.

En 1943 il fut nommé Commandant de bataillon de ce corps.

En janvier 1944 il fut transféré à Verviers pour organiser la Compagnie de Verviers-Spa. Peu après il remplissait les fonctions d'adjoint au Commandant du Corps.

Le 26 avril 1943 il fut blessé lors d'une action, arrêté et enlevé deux jours après de l'hôpital par des F.A.

Le 14 juin 1944 il fut arrêté en emprisonné sous le nom de Benjamin Baeresses. Il fut libéré du Camp de Beverloo par les événements militaires en septembre 1944.

Après la libération il partit pour Verviers où reprit le travail dans le Corps 014 comme adjoint au Commandant du Corps.

Lors de son arrestation survenue en juin 1944 il s'est comporté en véritable partisan.

Le Commandant National,

R. Baligand.

תעודתו של יעקב גוטפרוינד

צבא הפארטיזנים הבלגי
המטה הכללי

תעודה

הח"מ, ראול בליגאנד, המפקד הלאומי של צבא הפארטיזנים הבלגי מעיד כי הנקרא בשם גוטפרוינד איצק (יעקב) ת. ח. 2.246 אירגן בסוף שנת 1941 את הקבוצה הראשונה של פארטיזנים יהודים בבריסל הוא פעל בשם המחתרתי אלבין. התמנה מפקד המחלקה היהודית הראשונה של הפלוגות הניידות של בריסל... בתמנה 1943 למפקד-פלוגה וכו'...

התושבים, שאת אמונם ב„סדר-החדש“ היו מעוניינים לרכוש. מצד שני, כאן לא מצאו מן המוכן תנועה אנטישמית מושרשת, מכל שפן לא מאותו אופי של שנאה זואולוגית, כזו שבמזרח-אירופה. מכאן גם מסתבר שפה לא הוקמו גיטאות. אולם, כמובן כל הטאקטיקה הערמומית הזאת לא היתה לה אלא מטרה אחת: הסחת עירנותם של האוכלוסים היהודים. כבר הזכרנו, כי בחיי היהודים התחילה להיות מורגשת „נורמליזציה“. שוב נפתחו עסקים וסדנות וחלק מהיהודים יכול היה כבר להאמין כי אולי כאן תהיה התנהגותם של ההיטלריסטים „תרבותית“ יותר ויניחו להם לנפשם.

אולם באוקטובר 1940 הופיע החוק הראשון הכולל הגדרה „מדעית“ של „מיהו יהודי“ דהיינו, כל מי שאביו זקנו או אמו זקנתו מזרע היהודים. כן הופיעה הפקודה שעל כל יהודי להירשם במשרדי-הרישום העירוניים ולהטביע את החותמת „יהודי“ בתעודת-הזהות שלו. כאן כדאי להטעים כי השלטונות הבלגיים לא גילו רצון רב לבצע את המשימות שהוטלו עליהם מטעם שלטונות הכיבוש.

צו שני הופיע באותו חודש: רישום העסקים היהודיים ואיסור להשתמש בהם לפי ראות עיני בעליהם היהודיים. בראשית 1941 נאסר על היהודים לשמש במשרות ציבוריות בעתונות, רדיו, מוסדות-לימוד, עריכת-דין.

ב־10 ביוני 1941 הופעלו הגבלות כלכליות. על שלטי בתי-העסקים היהודיים היה צריך לסמן את הכתובת: „עסק יהודי“. כן צווו העסקים הללו להכניס את הונם לבנק מסויים ונאסר עליהם לפתוח חשבון בכל בנק אחר. קומיסרים אריים הושבו בכל בתי-העסק היהודיים. באותו חודש עצמו נאסר על רופאים, רופאי שיניים יהודיים וכד' לשמש באומנותם. ב־29 באוגוסט 1941 נאסרה על היהודים היציאה לרחוב בין 8 בערב ו־7 בבוקר. כמו כן צומצם תחום מגוריהם לארבע הערים הראשיות: בריסל, אנטוורפן, שרלורואה וליז'ז. ב־25 בנובמבר 1941 נוצר ה„יודנראט“ בשמו הרשמי L'association des Juifs de Belgique („התאחדות יהודי בלגיה“). משימתו העיקרית היתה להקל על השלטונות את מלאכת שילוחם של היהודים.

ב־31 בדצמבר 1941 מורחקים כל היהודים מבתי-הספר של המדינה.

גזרות קשות יותר ניתכו על יהודי אנטוורפן.

ב־25 באפריל 1941 נאסר עליהם לבקר בקונצרטים, תיאטראות, קולנוע, לטייל בפארקים ולהתעכב ברחובות. באותו חודש, בפסח הוצתו שני בתי-הכנסת הגדולים על-ידי ההיטלריסטים הבלגיים בפיקוד קציני ה.ס.ס. רק לאחר שעתיים הורשה למכבי-האש לגשת לכיבוי.

ההתפרצויות הללו עשו רושם בעיר וכמו באופן דמונסטריטיבי היו הבלגים מתקהלים שם בהמוניהם. הגרמנים ניסו בעזרת פלאמים אנטישמיים מוסתים, לגרום לפרעות אך העלו חרס בידם. אף על פי שבחלק של האוכלוסיה הפלאמית היתה האנטישמיות ניכרת יותר מאשר בין הוואלונים, — מטעמים כלכליים מסויימים — הנה גם הפלאמים עצמם לא נתפסו למעשי ואנדליזם.

השלב הראשון של הגזירות הנאציות על יהודים מסתיים בפקודת הטלאי הצהוב שניתנה במאי 1942. כל יהודי חייב היה לשאת על חזהו מגן-דויד מצבע צהוב וכתובת „יודה“ בשחור במרכזו. עתה כבר היו היהודים מנושלים מעסקיהם, גזול-רכושם, מוגבלים בחופש התנועה ומושפלים מבחינה מוסרית. הגיע תורו של השלב השני, שילוח השמדה.

בשלה הכוננות להתנגדות

הדרך לתנועת ההתנגדות בתוך הישוב היהודי בבלגיה לא היתה דרך סלולה. היא נתמשכה בין אשליות טראגיות, טרור, חינוך והסברה וכו'. העם היהודי מלומד היה בגזירות, ורגיל לברך על הטובה מעין הרעה. הוא השתדל להתאים את עצמו לגזירות ולהסתגל למסגרתן. עם הממונים הארניים על העסקים, הצליחו איכשהו להסתדר. הילדים התחילו לומדים בבתי-ספר יהודיים שהוקמו על ידי היודנראט. הוקמו מוסדות-רפואה יהודיים עם מעבדות, מרפאות-שיניים וכו'. הסתגלו גם לעוצר-הלילה, שבדיעבד לא חל על אנשי המחתרת, שהיו יוצאים בשעות הערב והלילה להדביק סיסמאות אנטי-נאציות, להטיל כרוזים בתיבות-המכתבים וכו'. כן דימו יהודים לשכך את חמת הצורך על ידי עבודה פרודוקטיבית בשדה, בתעשיית-המתכת ובמכרות-הפחם.

כאן יש להזכיר אותו קומץ יהודים, שעתה מצא לו את הזמן להתעשר ופיתח תעשיית מעילי-פרווה עבור הצבא הנאצי. עם קומץ תעשיינים יהודיים זה ניהלו מאבק מר ועקשני אנשי-ההתנגדות היהודיים.

תחילה נשא מאבק זה אופי הסברתי בלבד. זוגות של פעילים היו מחזרים על פתחי בתי-המלאכה ובתי-החרושת ומסבירים את מעשה הבגידה שיש בהשתלבות במכונת-המלחמה הנאצית ואת הסכנה שבהעלאת חמת השכנים הבלגיים, שארצם מתבוססת תחת המגף הנאצי ובניהם ובנותיהם מתענים במחנות-השבייים ההיטלריסטיים.

בדרך כלל היטו הפועלים ובעלי-המלאכה און לועד-הפעולה והניחו את עבודתם זו. אחרת נהגו עובדי עגל-הזהב. לא הועילו מכתבי-איום. התגובות היו ציניות ומחוצפות. לא היתה ברירה, אלא להחריף את המאבק. על בתיהם התחילו להופיע כתובות: "בוגד בעם". טיפוסים מסויימים הלשינו בגיסטאפו. היריה הראשונה של פארטיון יהודי עוררה בהלה בקומץ משתפי-הפעולה.

נוצרת חזית-המאבק הלאומית

במהלך המאורעות מתגבשים הכוחות החברתיים ברחוב היהודי. שתי ההסתדרויות "סולידריטה" ו"עזרה-הדדית" הקיימות קיום בלתי-חוקי מרחיבות את תחום פעולתן ובצד פעולות העזרה והסעד, מגבירות יותר ויותר את תעמולתם האנטי-נאצית. שני העתונים היהודיים: "אונזער ווארט" של פוע"צ שמאל ו"אונזער קאמף" של הקומוניסטים, מסבירים, כל אחד על פי דרכו את מטרות החוקים הנאציים וקוראים להבלה במאמץ המלחמה הנאצי ובתעשיית הפרוות, למלחמה ביודנראט. אף-על-פי ששתי הקבוצות לא הגיעו לחזית-פעולה אחידה, בכל זאת קיימו ביניהן מגעים הדדיים ובמאבק נגד תעשיית הפרוות, הגיעו אפילו להופעה משותפת.

אולם שנת 1941 דירבנה להקמת חזית המאבק הלאומית. באותו זמן כבר קמה תנועת ההתנגדות הבלגית שאיחדה קומוניסטים עם קאתולים והרחוב היהודי זקוק היה עוד יותר לאחדות זאת.

עם חברי הוועד הלאומי הבלגי של חזית-השחרור (F.I.) נמנו גם אינטלקטואלים יהודיים, ביניהם ג'וזף ישפה, עסקן שמאלי פרוגרסיבי, שעליו הוטל התפקיד להקים את ה"ועד להגנת היהודים" מסונף לחזית-השחרור (בערך סוף 1941).

לוועד הזה הצטרפו שתי ההסתדרויות הקיימות, ונציגיהן בוועד היו אבוש ורבר,

מטעם פוע"צ שמאל ור. מנדלבוים, מ. וולמאן (רישרד) מטעם „סאלידאריטה“. אולם למלוא היקפו הגיע הוועד על ידי הצטרפותם של יחידים ואישים רבי-השפעה כמו פרופ' פרלמן פרופ' פלאם, בנימין נויקרק (עסקן ציוני ותיק, שנאסר בשליחות הוועד ונרצח ע"י הגיסטאפו), מ. הייבר, ון-פראג, באל ואחרים.

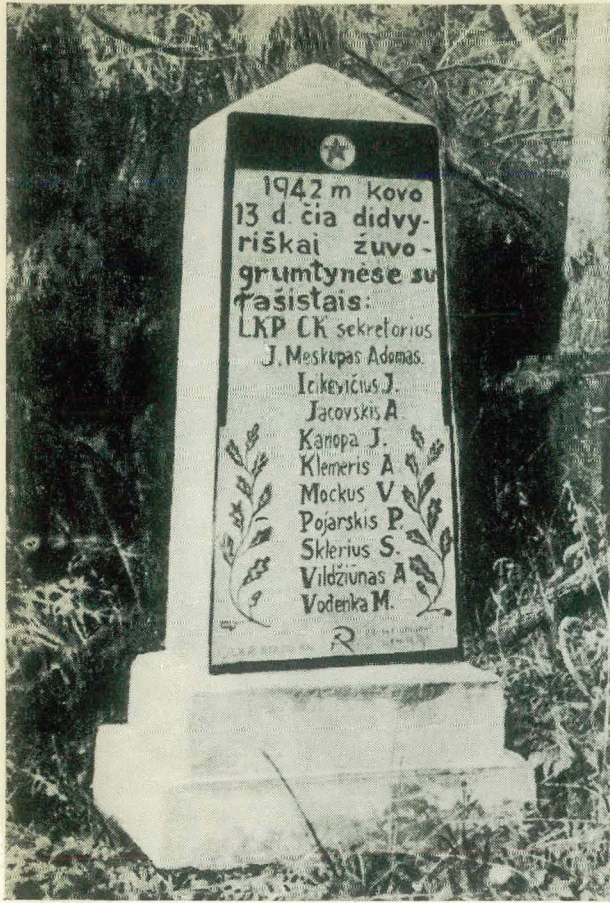
כמו כן הצטרף לוועד המזכיר הכללי של הקהילה היהודית, אדם בעל מוסר גבוה, רגשות הומניים עמוקים ויהודי גאה. הנאצים רצו לנצל את אישיותו והכריחו אותו להצטרף ליודנראט, אולם הוא סירב באופן מוחלט. הוא ניהל מאבק נגד היודנראט ומצא את קצו במחנות-הריכוז הנאציים.

קמו ועדים מקומיים בלייז, בו השתתף א. וולף (בעל בית-דפוס שהעמיד את דפוסו לרשות ועד-ההתנגדות היהודי) מהנדס פהלוק, שטיינברג ואחרים. באנטוורפן: פלאם, איסטיין, מונאסטר ואחרים. בשרלרואה: ד"ר בויארסקי, כץ, ברודער, מאקובסקי ואחרים. הרפב הוועדים המרכזי והמקומיים היה רחב למדי: ימין ושמאל, דתיים וחילוניים הרבה בלתי-מפלגתיים, שלא ייצגו שום גוף פרט לרצונם ליטול חלק במאבק בשעה גורלית זו ליישוב היהודי בבלגיה.

רבים היו תפקידי ועד-ההגנה. בשלב ראשון היא ביקשה משענת בקרב האוכלוסיה הבלגית. הוקמה מחלקה לזיוף תעודות, לכספים, לחומרת-עמולה ועתונות, סעד, עזרה לפארטיזנים. החשובה שבמחלקות היתה זו שקמה לאחר מכן, המחלקה להצלת ילדים. בראש המחלקה הזאת עמדו: מ. הייבר, דוד פרדמאן וחזה (איוון) ישפה. הוקם מנגנון שדאג לקשר עם מוסדות בלגיים, בתי-ילדים, מנזרים, אנשי-כמורה קאתוליים ומאות משפחות בלגיות. מחזות-התוגה של פרידות אמהות יהודיות מילדיהן, מבלי דעת את הכתובת שאליה יימסרו, חוויותיהם ועלילותיהם של אנשי-הפעולה במלאכתם זו — כל זה ראוי לשמש נושא לעבודה מיוחדת.

מן הראוי לציין, כי לולא הוקמה חזית המאבק בשעתה זו, עם כוח התגייסותה, עם מנגנונה המסועף ועם קשריה הנרחבים ברחוב הבלגי — כי אז היה היישוב היהודי נמצא בחוסר-אונים גמור בשעה שהונחתה עליו המהלומה האחרונה: גזירת הגירוש ביולי 1942. יהודים רבים מחוסרי-אמצעים הצליחו, הודות לעזרת החזית, להסתתר ולעבור את המלחמה. עזרה זו פירושה היה סעד כספי, כרטיס-מזון, תעודות מזויפות, דירות-סתור וכו'. האמצעים הכספיים באו מיהודים בעלי-יכולת ומה „ג'וינט“ בשווייץ, שעל הקשר אתו היה ממונה חבר החזית בנימין נויקרק. באחת מנסיעותיו נפל בידי הגיסטאפו ושילם על העזתו בחייו.

חשיבות רבה היתה גם לסעד המוסרי, שבא לביטוי בעלוני חזית-השחרור הבלגית Flambeau (לפיד) בצרפתית ופלמית ובחומר תעמולה אחר. יחד עם שני העתונים היהודיים „אונזער ווארט“ ו„אונזער קאמף“ קראו גם הם להתגוננות ומאבק. אולם, כאמור, עיקר הפעולה, היתה בחזית הצלת הילדים. למעלה משלושת אלפים ילדים יהודים ניצלו מכליה, הודות למנגנון ההצלה ומסירותם של פעיליו. העזרה לפארטיזנים התנהלה בשני שטחים: 1. מודיעין וקשר, ביחוד בשעת פעולות מיבצעים גדולים, שחלק מהם בוצעו בהשתתפות אקטיבית של חזית-המאבק היהודית (שמבחינה אירגונית לא היתה כפופה לחזית השחרור הכללית). 2. דאגה לילדי הפאר-טיזנים שנאסרו או שנפלו ולמשפחותיהם, צידום בתעודות מזויפות וכו'. על תפקיד זה היתה ממונה רעייתו שרה שעמדה בקשר עם אשתו של י. ישפה וגם אתו עצמו. אגב,

מצבת הזכרון לאדומאס ולוחמי קבוצתו ביער בירו'.
 „ב 13 במרץ 1942 נפלו כאן בגבורה תוך התנקשות עם הפאשיסטים“

גסיה גלזר (אלבינא)

א. מאסקופ-אדומאס

שניהם, שרה רעייתי וז'וסף ישפה, נאסרו בשעת פעולתם, על ידי הגיסטאפו ושילמו על פעולתם בשתי שנות מחנה-ריכוז.

כל זה שייך לגיזרת ההתנגדות „האזרחית“. גיזרת הפעולה השנייה היתה המאבק המזויין.

המאבק המזויין

המאבק עם בוגדים לסוגיהם, מצד אחד, והחמרת תוקפנותם של הרוצחים הנאציים מצד שני הבשילו את רעיון המאבק המזויין ובשנת 1941 קמה קבוצת הפארטיזנים היהודים הראשונה. תפקידה הראשון היה פעולות חבלה בבתי-החרושת היהודיים שעבדו למען הגרמנים, אולם עד מהרה התרחבו פעולותיה, ככל שהתרחבו גם שורותיה.

קבוצה הראשונה היתה מורכבת מ-4 אנשים: וויכמאן, ברסלר (שניהם נהרגו) פישל (חי כיום באמריקה) והח"מ. כמארגן הקבוצה נפל אח"כ בחלקה להיות גם מפקדה. עד מהרה נוספו אליה מוטקה רוזנצווייג, לייבקה רבינוביץ', אחריהם ראקובר, שמואל פוטשניק (ארבעתם נורו). אחרי כמה חודשים נוצרו עוד שתי קבוצות ועם הצטרפותו של שמעון אנגלישר וחיים אבל, קמה בחדשי יאנואר-פברואר 42, מחלקה של שלוש כיתות, 3 אנשים בכל כיתה ולמפקדה מתמנה שרל רוכמן, מן הלוחמים המתנדבים בספרד בשנות 36-38. בסוף 1942 הוא נפל בידי הגיסטאפו והובל למחנה מטהוזן ואני נתמנתי במקומו. באותו הזמן הצטרפנו לצבא המחתרת הבלגי הכללי. אולם נשארנו פעילים כמחלקה יהודית על תפקידיה המיוחדים. במחצית השניה של 1943 הגענו לממדים של פלוגה (בטליון) ובו 4 מחלקות, שירות-מודיעין, אפסנאי, קשר, מעבדה — בס"ה כ-60—70 איש. ארבעת מפקדי המחלקות היו: אמיל קלאס, ארתור נוישאטן, דוד לאכמאן וג'יפ (כל ארבעתם חיים בארצות שונות באירופה ובאמריקה).

אולם במספר זה לא כלולים כל הלוחמים היהודים המזויינים. עשרות יהודים אחרים נטלו חלק בתנועת הפארטיזנים הכללית ואחדים מהם הגיעו בה לדרגת מפקדים רבי-זכויות. די להזכיר את שמותיהם של שמעון הלפגוט ושיקה שיף (שניהם נורו), חמק ווייל בשרלוואה, אברשה גולדגוויכט בסביבות לייז' (סיים את חייו חודשים אחדים לאחר שהוחזר מת למחצה ממחנה הריכוז) האחים ליפשיץ, ז'יל נוישאטן, אמיל לונווירט ורבים אחרים — על מנת לעמוד על תרומתם הרבה של היהודים בבלגיה במאבק המשותף נגד הצר.

אם להביא את כל אלה בחשבון, נגיע למספר הכולל של 140—150 יהודים שנטלו חלק בפועל במאבק המזויין.

יולי 1942

גיזרת השילוח נכנסה לתוקפה. בבתים היהודיים, שבהם נתקבלו הודעות ההתייצבות — יגון ועלטה. הבהלה גדולה. בלב כולם מנקרת השאלה: להתייצב או לא להתייצב? קבוצה של צעירים, שגויסו על ידי היודנראט, בהבטחה שעל ידי כך יימנע מהם השילוח — מתרוצצים כדי למסור את ההודעות לכתובותיהם. הם מתקבלים בקללות ונזרקים מהבתים היהודיים. באי-אלה מקומות הם מוכים ומגורשים. בסביבת סן-ז'יל מתקיף לייבקה רבינוביץ' (נפל אחרי כן בפעולה פארטיזנית) את אחד מהצעירים הללו, קורע מידי את פתקי ההודעות ומגרש אותו מהרחוב. ארגוני המחתרת היהודיים מנהלים תעמולה לא להאמין ליודנראט ולא להתייצב.

Appel aux patriotes belges

Ayant perdu tout espoir d'obtenir, dans le pays, une victoire qui leur aurait permis d'opprimer les patriotes belges, les bandes rexistes et flamingantes redoublent d'efforts pour accomplir, en vils mouchards leur criminelle besogne si agréable à leurs maîtres, les nazis.

Par tous les moyens, ils cherchent à se procurer les adresses de Belges qui, par patriotisme, refusent d'aller travailler pour l'ennemi en Allemagne, et de Juifs qui se cachent pour éviter la déportation.

Lorsqu'ils sont en possession de ces adresses, ils les envoient à la « Gestapo » dont la sinistre besogne est, ainsi, à moitié faite.

Cette monstrueuse façon d'agir est non seulement inhumaine, mais antipatriotique, car le devoir de tous les Belges, sans distinction, est de se solidariser pour lutter contre l'ennemi commun, l'Allemand.

En refusant de travailler pour l'ennemi, nos ouvriers font preuve de courage civique. Ils méritent toute notre admiration et nous devons les protéger par tous les moyens de notre pouvoir.

Les Juifs traqués par la « Gestapo », se cachent pour échapper à la déportation. Ils luttent ainsi avec nous contre l'occupant et ont, par conséquent, les mêmes droits à notre protection.

Depuis le début de la guerre, ils nous ont démontré, par leur attitude, que contrairement à ce que voulait nous faire croire la propagande ennemi, ils ne sont pas nuisibles à notre pays. Leur sang versé nous prouve la reconnaissance et l'attachement qu'ils ont voués à la Belgique.

Avant l'envahissement de notre sol par les hordes hitlériennes, des milliers de Juifs se sont engagés à l'armée belge et nombre d'entre eux sont morts sur les champs de bataille.

Partout où ils se trouvent en territoire occupé, ils déploient avec nos partisans toute leur activité pour libérer notre pays du joug nazi, et cela, au prix de sacrifices stoïquement consentis, car dans chaque groupe de dix otages assassinés par les bourreaux, il y a toujours un ou deux Juifs, sans compter ceux qui furent fusillés sans jugement ou qui meurent par milliers dans les prisons et les camps de concentration.

BELGES, montrons notre compréhension et notre sympathie à ces amis, belges réfractaires et juifs, qui luttent avec nous. Faisons bloc contre les menées criminelles de Rex et V. N. V. à la solde de l'Allemand.

Pour les Juifs, la déportation signifie la mort dans les conditions les plus atroces. Acheminés vers la Haute Silésie, ils y meurent de privations ou à la suite des coups que leurs geôliers ne leur ménagent pas. Quant aux enfants, on se contente de les asphyxier par des gaz dans des wagons plombés. Ils savent si bien ce qui les attend là-bas, qu'avant d'avoir franchi la frontière, ils sautent en masse, en pleine marche, au risque de se rompre les os, du train qui les emporte.

DENONCER UN JUIF, C'EST L'ASSASSINER!

REX et V. N. V. EN FAISANT CETTE BASSE BESOGNE, se sont mis au ban de la Société!

Belges, sans distinction de race et de conception philosophique et politique, unissons-nous pour empêcher de tels crimes, il faut réduire à l'impuissance ceux qui, vendus à Hitler et sa clique, dénoncent leurs frères.

La victoire approche et, avec elle, le jour du juste châtimement pour les traîtres et les vendus!

MORT AUX TRAITRES ET DENONCIATEURS!

VIVE LA BELGIQUE INDEPENDANTE!

כרוז לפטריוטים הבלגיים שלא לשתף פעולה עם הגסטפו בשילוח היהודים. „הלשנה על יהודי — היא רצח... מות לבוגדים ולמלשינים! תחי בלגיה החופשית“

„השילו מעליכם את האשליות הטראגיות, הסתתרו — נאמר בכרוזים. פה ושם רואים יהודים בודדים חומקים מדירותיהם, מי בידו מזוודה ומי — צרור. על מנת להסתתר בבית בלגי מפר.

אולם תעמולת אי-הציות חודרת בקושי אל הבתים היהודיים. לעומתה כרוז היודנראט, שבראש חותמיו מתנוסס שם הרב אולמן והתובע מהיהודים להתייצב לעבודת-החובה, משפיע את השפעתו. לא אחד התייצב מרצונו הטוב, בהאמינו כי הוא נוסע לעבודה ועל-ידי כך הוא עשוי להציל את יתר בני-משפחתו משילוח, שכן איימו הנאצים בסאנקציות לגבי המשפחה כולה, על אי-ציות להודעות ההתייצבות. במצב זה, נפגשים בבית-קפה, במרכז העיר, מפקדיהם של שלוש קבוצות המתרת היהודיות הקיימות. המשתתפים: כותב השורות הללו, ווייכמאן, ראקובר. מפקד הפלוגה הוא רוכמאן.

מצב הרוחות קודר. הפנים רציניות. יש להושיט מהלומה ליודנראט, למוסד הבוגדני הזה שנועד להקל על הגיסטאפו את מלאכת ההשמדה. לפי הידיעות שבידי המפקד, מכין היודנראט עבור הגיסטאפו כרטיסייה ובה שמותיהם וכתובותיהם של כל היהודים. הוא מציע להתקיף את דירת היודנראט ולהשמיד את כל הניירות. יש לפעול מהר. כבר מחר. אחרי בדיקה קצרה של הסביבה, תכנית הבית, מספר האנשים הנחוצים ותפקידו של כל אחד מהם, עוזבים את בית-הקפה.

באחד הרחובות הסואנים ביותר של בריסל, בולבארד-ה-מידי, לא הרחק מתחנת הרכבת הדרומית, מול הבניין הגדול של הנוער הקאתולי, שאותו זמן שימש מקום מושבה של מפקדת הצבא הנאצי, היתה דירת הא.ב.ז. (היודנראט) בבית גדול, ובו העסיק סגל גדול של פקידים, מצעירי אמסטרדם.

ביום שנקבע, קרוב ל-4 אהה"צ, מצלצלים בכניסה לבית זה, שניים מאנשינו, בעלי פרצוף לא-יהודי ביותר. הם מציגים את עצמם כאנשי שירות-הבטחון הגרמני ותובעים מאדון בלום, מנהל הבית, לכנס את כל הפקידים בחדר אחד. באיום של אקדחים, מצווים עליהם להתנהג בשקט ולא לזוז מהמקום. בינתיים חודרים לבית עוד שניים מאנשינו. בידיהם בקבוקי בניזין. הם אוספים מיד את כל הניירות ומשלחים בהם אש. תוך דקות ספורות מסתיים כל מיבצע-הבזק.

ארבעת החברים עוזבים את הבניין. שניים מתערבים בעוברים-ושבים בעוד השניים האחרים נשארים עוד כמה רגעים במקום כדי לחפות עליהם בשעת הצורך.

הדיה של פעולה זו, ברחוב היהודי, היו חזקים ביותר. היא שימשה מעין התראה שלא להישמע להוראות היודנראט ולא להתייצב לשילוח. פקידים רבים מיהרו להסתלק מעבודתם במוסד זה.

אולם המנהיגים עשויים היו ללא חת והמשיכו במלאכתם. בבית היודנראט מתרחשים מחזות קורע-לב. יהודים באים לבקש רחמים על משפחותיהם. בחדרו של הלזינגר מתנהל מו"מ. יהודים עשירים מתאמצים לפדות את עצמם ומחירם של „ניירות-החסות“ משגשג ועולה... במחנה-האיסוף במאלין מכינים את המשלוח הראשון לאושוויץ.

2.9.1942

בתאריך זה יוצא המשלוח הראשון של אלף היהודים המגורשים. שבעה ימים לאחר זה — האלף השני. כעבור ארבעה ימים — האלף השלישי. וכך, כל כמה ימים יוצא משלוח

ובו אלף איש ובחמשת השבועות הראשונים לגירוש הצליחו הגרמנים לגרש 10 אלפים יהודים כלומר 40% מכל מה ששילחו במשך השנתיים.

המקשר בין היודנראט והגיסטאפו והמוציא-לפועל השקדן של פקודותיה, האדון הלוינגר, קיים את דברו ודאג לזירוז המשלוחים, אולם גם הפארטיזנים היהודיים קיימו את דברם. ביום 29 בספטמבר 1942, בשעה שטייל ברגל עם אשתו טיול של שבת על פני רחובות בריסל, התקרב אליו צעיר וקרא אותו הצידה ומיד הדהדו ברחוב שתי יריות אקדה. היורה עולה על אופניו ונמלט בלוויית שניים מחבריו לנשק. כך גמר את חייו העלובים אחד מאלה שמכרו את נשמתם לשטן. בין אנשי היודנראט משתררת בהלה.

וכך רושם נשיא הסניף היהודי של היודנראט בבריסל, ח. וונדרגארג, * ביומנו, למחרת

ההתנקשות: ...

...חש אני את עצמי לא בטוח, אף כי אין מה לטעון נגדי, פרט לזה ששיחררתי מספר אנשים שבכל זאת יש להחליפם באחרים, כי 10 אלפים מוכרחים לספק לגרמנים. סבורני, כי גורל אנשי חו"ל נחרץ..."

באותה תקופה עדיין האמינו יהודי בלגיה בהבטחתם של הגרמנים שהבטיחו, הודות להתערבותה של המלכה הזקנה אליזבת והקארדינאל וואן ריי, כי הגזירה תחול על היהודים המהגרים בלבד, ואמנם עד ספטמבר 1943 נהגה כך הגיסטאפו, אך באותו לילה הוצאו גם יהודי המקום מדירותיהם החוקיות ועוד אשליה נתפוגגה...

מבערך 26 אלף יהודים ששולחו ב-26 משלוחים (מהם רק 5% בילו את המחנות) בתקופה שנמשכה מ-1.8.1942 עד 31.7.1944 — יצאו 17 המשלוחים הראשונים ובהם 17 אלף יהודים, כלומר 65% מהמספר הכללי, כבר בשלושת החודשים הראשונים. לקצב כזה ודאי שיש להודות לא במעט לעזרה שהוגשה על ידי היודנראט.

המאבק עם המלשינים היהודים

ספטמבר 1942 זה הוא תאריך המצוד הגרמני הגדול על שני הרובעים היהודים בבריסל, סן-ז'ז'יל ואנדארלאכט. כיוון שרוב היהודים חדלו להתייבב לשילוח מרצונם הטוב, החליטה הגיסטאפו להקיף באחד הערבים את רובעי-המגורים הנ"ל ולהוציא את מעט היהודים הנשארים מדירותיהם. לילה שלם עד הבוקר נמשך המצוד, דלתות נפרצות, ילדים מוצאים מעריסותיהם, חולים וזקנים נסחבים ונזרקים למשאיות.

מאותו יום ואילך, מארגנים הגרמנים מצוד שיטתי אחרי יהודים. אולם לשם-כך זקוקים הם למלשינים שיצביעו להם על יהודים מסתתרים, על בעלי קלסטר-פנים יהודי העוברים ברחוב. המאבק לעקירתו של הנגע מהווה דף מיוחד בתולדות המחתרת שלנו. כאן נזכיר בקצרה כמה פעולות בשטח זה.

כבר בנובמבר 1942 הגיעה אלינו ידיעה כי פלוני, יהודי הגר בקירבת השוק הישן, עוסק בהלשנה על יהודים. אחרי חקירה קצרה בדבר נכונות הידיעה, מחוסל המלשין. בראשית 1943 עלינו על עקבותיו של זוג יהודי העוסק בהסגרת יהודים לידי הגיסטאפו. אחת מקבוצותינו חודרת לדירתו, אך מוצאת כאן רק את האשה. הפארטיזנים מחליטים לחכות לאיש, אולם לאחר שעתיים של צפייה, מוכרחים הם לסגת ומחסלים רק את האשה. בבריסל חי יהודי מסויים, וקסלמאן, פליט מגרמניה. אשתו היתה גרמניה ארית.

* יהודי בלגי ממוצא הולנדי, שמת לפני שנים מספר בבלגיה. יומנו נמצא ברשות "יד-ושם"

משכבשו הגרמנים את בלגיה, התחילה האשה משתפת פעולה עם הגיסטאפו ושני בני הזוג היו עוסקים בהלשנה על יהודים. גם הפעם קרה, שהאשה יצאה מן הבית שעה קלה לפני בוא אנשינו ולא היתה ברירה אלא להסתפק בחיסול הבעל.

במאבק עם מלשינים, נפלו מאתנו גם קרבנות. באפריל 1943 נפל אחד מלוחמינו האמיצים ביותר, לייבקה רבינוביץ, בשעת חיסולו של מלשין ידוע בשם לאנדאו. באותה פעולה עצמה נפגע בשלושה כדורים הח"מ מפקד הפלוגה, אך כבר למחרת, הודות להתקפה נועזת של הפארטיזנים על בית-החולים, הוא ניצל מידי הגיסטאפו. עזרה רבה לפעולה זו הושיט א.פ.ק. ובמיוחד יוזף ישפה, הודות לקשריו עם הסגל הרפואי של בית-החולים.

אולם כדורי הפארטיזנים היהודים השיגו לא רק מלשינים יהודים, אלא גם את ה"רקסיסטים" שעסקו אף הם במלאכה הבזויה. מאבק עצמי זה נודעה לו חשיבות רבה להצלחתם של חיי יהודים. וכדי להדגיש עוד יותר את אופיים הלאומי המובהק של פעולתנו נזכיר בזה כמה "מבצעים יהודיים".

19 אפריל 1943

בתאריך זה, יצא ממחנה האיסוף במאלין המשלוח העשרים של יהודי בלגיה ובו 1500 איש ולמעלה. על אף הסודיות המוחלטת שבה נשמר המיבצע על ידי הגרמנים, מגיעה ברגע האחרון כמעט הידיעה אל ועד-ההגנה היהודי. מיד נרקמת תכנית כיצד לעקב את המשלוח, אולם הדבר מצריך הכנות ממושכות והזמן קצר למדי. לעזרת ועד ההגנה חשים שני האחים ליפשיץ * בעלי נסיון רב בתנועת ההתנגדות הבלגית הכללית, והם נוטלים את המשימה על עצמם.

ד"ר ג'ורג' ואלכסנדר ליפשיץ יוצאים עם קבוצותיהם לכיוון טירלמונט. בערב הם תופסים עמדות על מסילת הברזל. הרכבת מתקרבת. ג'ורג' מתחיל לנפנף בפנס אדום. שומעים כיצד בולם המכונאי את הקטר ונעצר. קבוצת-המאבק ממהרים להזיז הצידה את דלתות הקרונות הכבדות. יהודים מתחילים לקפוץ ולהימלט לחורשה הקרובה. אולם מיד מוארת כל הרכבת על ידי זרקורים ונפתחת על הבורחים אש צפופה ממכונת-יריה. הגרמנים מתחילים לדלוק אחרי הנמלטים והקבוצה מצליחה לסגת. ז'נדארם גרמני רודף אחרי ג'ורג', אולם הלה מצליח להסתתר בתעלה וכדורו שאינו מחטיא משחררו מרודפו. שש-שבע מאות יהודים נמלטו מהקרונות. מחציתם נתפסה שוב על ידי הנאצים. עשרים וכמה נפלו באש היריות וכמה עשרות נפצעו, מהם 8 שהגרמנים הובילו לבית-החולים בטירלמונט.

ההתקפה על בית-החולים בטירלמונט

לשמונת הפצועים, וביניהם אשה אחת, חברת תנועת ההתנגדות בשרלרוואה, נשקפה כל יום הסכנה שהנאצים יחזירו אל מחנה האיסוף במאלין ומשם, במשלוח הקרוב, לאושביץ. הידיעה על המצב הגיע לוועד ההגנה היהודי, שתתקשר מיד עם הפארטיזנים היהודים ונרקמת תכנית לשחרורם.

* השתייכו לקביצת-חבלה בשם ג'. שניהם נורו אחרייכן במחנה ברנדאנק בבלגיה.

ב־2 במאי יוצאות שלוש משאיות מבריסל לטירלמונט, ביניהם משאית של הצלב האדום הבלגי, שנתפסה לצורך זה על ידי פארטיזנים מקבוצת ג'. הפעולה נקבעה ל־4 אהה"צ וחצי שעה לפני זה הכל במקומותיהם. מפקד הפעולה אמיל לונגטווירט, מרגיש בבר־נש חשוד המסתובב שם (ואכן החשד, היה לו יסוד) הוא מחליט לזרוז את הפעולה. קבוצות חודרות אל בית־החולים ופונות מהר לכיוון האולם שבו שכבו הפצועים. הם משתלטים על אנשי־השירות, קושרים אותם, עוזרים לפצועים להתלבש וכעבור דקות מספר כולם בחוץ. המשאיות מתחילות לזוז בכיוון בריסל. במשאית הראשונה יושבות שתי קבוצות פארטיזניות ולפניהם מכונת יריה, שנועדה להבקיע את הדרך לשתי המשאיות האחרות. בהתקרבם למרכז העיר טירלמונט נחסמת הדרך על ידי קבוצת גרמנים מונדרמיית־השדה. המשאית הראשונה נכנסת לקרב, מגבירה את מהירותה, פותחת אש ממכונת היריה ומאקדחים ופורצת את המחסום בהשאירה אחריה גרמנים הרוגים ופצועים. הודות למהומה מצליחות גם שתי המשאיות האחרות לחמוק ברחובות צדדיים אולם שתי קבוצות הקרב נאלצות להפקיר את המשאית הנקובה ופונים ברגל דרך העיר כשנשקם בידיהם אל החורשה הסמוכה שממנה, בדרכים נסתרות, הם מצליחים לחזור עם שחר לבסיסם, ללא אבידות. אולם, למרבה הצער, לא הושגה מטרת הפעולה. התברר כי נהגה של המשאית שהושאלה על ידי קבוצת ג', מסר על הפעולה לגרמנים וחלק מהניצולים נפל בידי הגיסטאפו ושולח*.

מאבק קשה התנהל בין הפארטיזנים היהודים והגיסטאפו על הצלת חייהם של ילדים יהודיים. למפקדה של אחת מקבוצות המאבק, פאול האלטר, מגיעה הידיעה כי הגיסטאפו עלתה על עקבותיהם של 19 ילדים יהודיים המסתתרים במנזר שבמרכז העיר. לא נשאר לו זמן רב, כי הגיסטאפו עלולה היתה להגיע לשם בכל רגע. הוא מגייס את קבוצתו פונה אל המנזר ומוציא משם את הילדים. כל אחד מהפארטיזנים נוטל כמה ילדים ומסתיר אותם בין משפחות בלגיות מפרות. עוד באותו יום משהגיעה הגיסטאפו למנזר עם משאיתה כדי להוביל את הילדים, לא מצאה שם אף ילד אחד.

חצי מיליון פראנק על ראשו של פארטיזן יהודי

אולם ידם של הנוקמים היהודים משיגה גם את הגיסטאפו עצמה. ב־7 ביאנואר 1943 הוטל על הקבוצה ויכמאן, פוטאשניק ורונוצווייג לחסל זוג של אנשי גיסטאפו.

ב־8.30 בבוקר מתקרבים שלושתם בלוויית פקיד בלגי של חברת הגז־חשמל, שבעזרתו הם מתכוונים לחדור לדירה. ויכמן, על ראשו כובע של עובד חברת הגז, ותרימיל עבודה על כתפיו, עולה במדרגות יחד עם הפקיד הבלגי, מבלי להעיר כל תשומת לב מיוחדת. הם דופקים בדלת המתאימה.

* בתיאור שתי הפעולות הנ"ל אני מסתמך על חומר המצוי ב"ידושים", הכתוב בידי אחר דגש־תתפים, יוזף ישפה. לגבי הפעולה בבית החולים טירלמונט, אני מסתמך על זכרוני, שכן עוד באותו יום נמסר לי דין וחשבון מלא ממפקד הפעולה, אמיל לונגטווירט, שמילא את מקומי בשעה שאני בהיותי פצוע בפעולה שמלפני שבעה ימים, נשארת בבית.

BELGES, Préparez-vous. LA BATAILLE
DECISIVE APPROCHE!
BELGES, les JUIFS luttent avec nous
contre L'ENNEMI COMMUN!
MORT AUX NAZIS, AUX TRAITRES
vive la Solidarité entre JUIFS et BELGES
* * VIVE LA BELGIQUE LIBRE
et INDEPENDANTE ! * >

כרוזה של המחתרת הבלגית

בלגים, התכוננו! הקרב המכריע מתקרב!
בלגים, היהודים לוחמים אתנו נגד האויב המשותף! מוות לנאצים, לבוגדים.
תחי הסולידריות בין יהודים ובלגים! תחי בלגיה החופשית והעצמאית!

— באנו לבקר את שעון-הגאז — אומר בעל-המקצוע הבלגי.
— בבקשה — אומרת האשה ופותחת לפנייהם את הדלת.
בשעה שההוא בודק את השעון, דרוכים חושיו של ואכמאן לחדר השני, בו נמצא הגבר.
האשה מקבלת פתק לחתימה.
— סליחה, בעל-הדירה חייב לחתום במו ידיו.
האשה פונה עם הפתק לחדר בעלה. ויכמאן בצעדים חרישים פוסע בעקבותיה ויחד
עם הפתק, פוגעים באיש שני כדורים ללא החטיא. האשה מתנפלת על וייכמאן בזעקה
היסטרית ועוד שני כדורים מחסלים גם אותה. הם פונים חיש במדרגות ונעלמים ברחוב
בחיפוי שני חבריהם האחרים.
למחרת מופיעה בעתונות הודעה מטעם שלטונות הצבא הגרמני, המקציבים מיליון
פראנק למי שיגלה ויביא למאסרם של המתנקשים...
משנעמדו שלושת הפארטיונים האמיצים לדין (בשל פעולה אחרת) לא ידעו הגרמנים,
כי הללו הם אלה שעל ראשם הוקצם לפני שלושה חודשים פרס כה גבוה. הם שתקו ולא גילו
דבר למרות עינויי הגיסטאפו ואת הסוד נטלו אתם.
ב־9 בספטמבר, ב־5 לפנות בוקר, שמה פלוגת יורים נאצית קץ לחייהם של שלושת
הפארטיונים היהודים: ויכמאן, פוטאשניק ומשקה רוזנצווייג.
ואין זה אלא מעט מרשימת הפעולות הרבות של הפארטיונים היהודים בבלגיה.

S U M M A R Y

Boyhood In Concentration Camps — Avraham Kohavi

This is the story of a Jewish boy in Poland during the wrathful war years. Born in 1928 in Lodz, in 1928, he began his life as an inmate in those death camps when he was only fourteen, and during four years he was through eight camps, in three countries. After the war, the Jewish Brigade soldiers picked him up and shipped him off on one of the "illegal" immigrant ships.

Excerpts From The Diary of Sarah Fishkin

Sarah Fishkin was born in the town of Rubzsewitz, near Minsk (White Russia) She was the daughter of a working family. when the German-Soviet war began, she was in a near town, Volozhin, about 50 kms from her birth-place, where she was employed in the office of the local newspaper. She was only 18 years old, when the town where she lived, was devastated on the very first day of war. She returned to her home town, Rubzsewitz Here, she was put into the ghetto with all other Jewish residents, and shared their fate, until the day she was executed... She kept a diary since the age of 15. The excerpts given here, are of the war-years, reflecting the feelings, moods and meditations of a young heart oscillating between high hopes and fear of death.

Those Who Did Not Live To Get Their Wings — Dov Levin

Yizik Maskop and Gasia Glazer, two Soviet Jews, were parachuted down into Nazi occupied Lithuania and established contact with the underground and the General Partisan Movement in the area of the Rudniki forests.

The Jewish Resistance Movement in Belgium — Yaacov Gutfreund

The Author of this article was among the active leaders of the Jewish Resistance Movement in Belgium. here he tells how the Movement began and how it fought the Nazi extermination teams successfully.

With The Belgian Underground — Gisa Weisblum

This is the testimony of a Jewish woman in the Belgian Underground Movement. She was handed over to the Gestapo by a treacherous Commander.

Danish Jews in Theresienstadt — Leni Yahil

The Fate of the Danish Jews at the time of the Holocaust was as special in the "Musterlager" Theresienstadt as it was in the "Muster-protektorat" Denmark itself. The 475 Deportees from Denmark were not